

Viktorya Dönemi İngiltere'sinde Kadın Bedeni Politikaları ve Kadınların Spora Katılımı

Women Body Politics and Women Sport Participation in Victorian England

Pınar TAŞDELEN*, Canan KOCA**

Öz

Viktorya Dönemi İngiltere'si adını döneme veren Kraliçe Viktorya'nın büyük etkisiyle 'kadın-merkezlidir'. Kadın bedeni kavramı sadece İncil'in öğretileri doğrultusunda değil kraliçenin kendisiyle de alakalı olarak gelişmiş ve tartışılmıştır. Önemi İncil'de vurgulanan bekâret kavramı ile birlikte dönem süresince, özellikle kraliçenin kendisinin anne olmasıyla birlikte düşünülen, kadına atfedilen eş ve anne olma rolleri muhafazakâr ve katı cinsiyet rollerine dayanan kadın bedeni kavramının gelişmesine yol açmıştır. Bu kadınlık kavramı esasen kökleri Hıristiyanlık kaidelerine dayanan Ortaçağ'a ait kadınlık anlayışından gelmektedir. Bu bağlamda, bu makale Ortaçağ'da kadın bedeni kavramının oluşmaya başlamasını ve Viktorya Dönemi İngiltere'sinde beden politikasına dönüşmesini incelemeyi amaçlamaktadır. Tartışma, sözü edilen dönemdeki kadın bedeni kavramının daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla, Viktorya Dönemi'nde kadınların katılımının kabul gördüğü çeşitli spor aktivitelerinin incelenmesi ile genişletilmiştir.

Anahtar sözcükler: Viktorya Dönemi İngiltere'si, beden, kadın, spor

Abstract

Victorian England was a 'female-oriented' period under the great influence of Queen Victoria who gave her name to the whole period. The concept of female body was developed and discussed not only in relation to the teachings of the Bible but also the Queen herself. The idea of virginity, the significance of which had been highlighted in the Bible, in addition to the wifely and the maternal roles attributed to the women during the period especially due to Queen Victoria's own maternity, led to the development of a female body concept which was conservative, bound to strict gender roles. This concept of womanhood has its roots in medieval understanding of femininity, which was depending mainly on the Christian dogmas. Accordingly, this article intends to examine how the concept of female body originated in the Middle Ages and developed into the body politics in Victorian England. For a better understanding of the female body concept in the mentioned era, the discussion is expanded to the analysis of various sport activities which the women in the Victorian Period were accepted to involve in.

Keywords: Victorian England, body, woman, sport

* Dr, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, pinart@hacettepe.edu.tr

** Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Rekreasyon Bölümü, canankoca@hacettepe.edu.tr

Giriş

Viktorya Dönemi İngiltere'si (1837-1901) kadına bakış açısının, kadın bedeninin ve kadınlara özgü spor aktivitelerinin incelenmesi açısından zengin bir alt yapı oluşturur. Klasik Çağ ve Rönesans Dönemi arasında kalan Ortaçağ süresince Avrupa'da Kilise'nin çarpıtılmış İncil yorumları nedeniyle erkek bedenine kıyasla hor görülen kadın bedeni, Viktorya Dönemi'nde kısmen dogmatik düşünceden sıyrılrsa da, gerek dönemin gerektirdiği ahlak kuralları, gerekse erkek egemen toplumun sosyal alandaki baskınlığı nedeniyle yeterince güçlü görülmemiş ve daha çok bekâret ve annelik kavramları ile özdeşleştirilmiştir. Aslında, kadın bedeni üzerinde oynanan bu güç oyununun tarihi, erkek bedeninin kadın bedenine olan fiziksel üstünlüğünün dini alanda da kabul görmeye başladığı Ortaçağ İngiltere'sine kadar dayanır. İlk Çağ Avrupa'sının insan odaklı ve akli ön plana çıkararak düşüncesine karşın, Ortaçağ her şeyin temeline dayandırdığı Tanrı inancı ve Kilise tarafından dayatılan dogmatik düşünceyle bir inanç dönemi olmuştur. İnsan odaklı düşünce sisteminin tekrar canlanması, Rönesans ile birlikte Avrupa'da skolâstik düşüncenin zincirlerinin kırılması ile mümkün hale gelmiştir. Sanayi Devrimi ile başlayan toplumsal değişimler çerçevesinde, kadın toplumsal alanda Ortaçağ'a kıyasla daha çok yer bulmuş ve hatta kadının bedenine uygun sporlarla ilgilenmesine bile müsaade edilmiştir. Ancak, Viktorya Dönemi ile birlikte, Ortaçağ'dan miras kalan bazı düşünce sistemleri benimsenmeye devam edilmiştir. Bunların başında kadın ve kadın bedeninin kontrolü yer almıştır.

On dokuzuncu yüzyıl İngiltere'sinde kadın imgesi Birleşik Krallık tahtına geçen Kraliçe Viktorya'nın bedeniyle ifade bulmuştur. Tahta geçişiyle birlikte politik bir döneme adını da veren Viktorya, sadece politik başarısıyla gücünü ispatlamakla kalmamış, aynı zamanda kendi aile yaşantısı ile de örnek olmuş, hükmettiği dönem boyunca ve hatta sonrasında İngiliz toplumuna kazandırdığı değerlerle adını tarihe yazdırmıştır. İroniktir ki, Viktorya Dönemi İngilteresi gücün bir kadın idarecinin elinde olmasına rağmen, yüzyıllardır süregelen erkek egemen İngiliz toplumu kadının gücü elde etmesi ve elinde tutması fikrini tamamen benimsememiş, kadının toplumsal duruşu ve gücünü kontrol ederek kadın bedeni üzerinden kadını erkek denetimi altına alan düşüncelerin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Özellikle uymaları gereken sıkı cinsel ahlak kuralları kadınlara benimsetilmiş, böylelikle kadın bedeni kadının kendisine karşı kullanılarak kadınlar üzerinde bir baskı oluşturulmuştur (Mason, 2003, s. 3).

Bu bağlamda, bu makale Viktorya Dönemi'nde toplumun kadına bakış açısını şekillendiren nedenleri ortaya koyarak, kadınların spora katılımlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Makalenin ilk bölümünde, Viktorya Dönemi İngiltere'sinde kadın ve kadın bedenine bakış açısının oluşmasına temel oluşturan ve birçok açıdan benzerlikler gösteren Ortaçağ İngiltere'sinde kadının konumu hakkında bilgiler verilirken, ilerleyen bölümlerde Viktorya Dönemi'nde kadının yeri ve kadın bedeni politikaları açıklanmaktadır. Makalenin son kısmına, Viktorya Dönemi'nde kadınların katıldığı spor aktiviteleri kadın bedeni ile bağlantı kurularak anlatılmaktadır.

Ortaçağ İngiltere'sinde Kadın Olmak

Kültür ve toplum tarihçisi Georges Duby'nin de belirttiği gibi “Ortaçağ, kararlı bir şekilde erkektir” (1991, s. 21). Evli kadınlar kocalarının malı sayılmakta ve çoğu zaman toprak sahibi olamamaktadır (Günseli, 1970, s. 262). Ortaçağ Avrupa'sında erkek egemen toplum yapısının

şekillenmesinin iki ana nedeni vardır. Bunlar, feodal düzenin fiziksel gücü ön plana çıkararak yapısı ve özellikle Hıristiyanlık inancının erkek cinsiyetinin üstünlüğüne yaptığı vurgudur. Savaş odaklı bir feodal toplum, kadını dışlayıp erkek gücüne dayanırken (Gies, 1980, s. 23), kadınlar birey olmaktan uzak, ilişkilerine göre bir erkeğin kızı, eşi ya da dul eşi olarak anılmışlar ve bitmek bilmeyen savaşlar nedeniyle erkekler tarafından korunması gereken kişiler olarak görülmüşlerdir. Hatta evlenecekleri kişilere bile babalarının politik çıkarlarını ve topraklarını korumak amacıyla karar verilmiş ve anlaşmalı evliliklere mahkûm edilmişlerdir (Gautier, 1965, s. 135-137). Böylelikle, sosyal ve dini otorite olmaktan dışlanan kadınlar, erkeklerce belirlenen toplumsal rolleri tereddütsüz kabul etmeye ve ömürleri boyunca namuslu, sadık, becerikli, itaatkâr birer kız evlat ya da eş olmaya şartlandırılmışlardır.

Ortaçağ Avrupa'sının feodal erkek egemen toplumunda, erkeğin gücü elinde tutabilmesi için uygulayacağı her tür şiddet meşru sayılırken, kadını ikinci planda tutan esas unsur Hıristiyanlık öğretilerinin Kilise tarafından yorumlanmasıdır. İncil'deki birçok ayet şiddetin kadınlara da uygulanmasını desteklemiştir.¹ İncil'de, ilk kadın olan Havva Tanrı'ya karşı itaatsizliği nedeniyle İlk Günah'ın sorumlusu tutulmuş ve dünyadaki tüm kötülüklerin anası olarak suçlanmıştır. Havva'nın kızları olan tüm kadınların da güvenilmez, zayıf, isyankâr ve günah işlemeye yatkın olarak yaratıldığı, bu nedenle de erkeklerin denetimi altında tutulmaları gerektiği düşüncesi egemen olmuştur (Berktaş, 1996, s. 68). Bu düşünce, İncil'de anlatılan Havva'nın Adem'in kaburgasından yaratılmasının, Adem'in yaratılıştaki Havva'ya üstünlüğü olarak yorumlanmasıyla daha da genellenerek erkeklerin tümünün kadınlara üstünlüğü olarak kabul edilmiştir. Böylece, kendini her yönden üstün gören erkeğin, kadını denetim altında tutmak ve cezalandırmak için kadına uyguladığı şiddet Hıristiyanlık inancı tarafından da meşrulaştırılmıştır.

Bunun dışında, Hıristiyanlığın kadınlara sunduğu yenilik, bekâretini koruyup kendini Tanrı'ya adanmak, yani İsa'nın gelini olmak ve böylece kadınlara özerklik kazandırmak olmuştur. Kadınlar, İsa çarmıha gerilirken onu terk etmemişler ve birçok kadın Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde azizlik mertebesine ulaşmıştır (Berktaş, 1996, s. 99-100). Zorla evlendirilen, eşi tarafından dövülen, tecavüze uğrayan, üstünde psikolojik baskı kurulan, sadece yanındaki erkek var oldukça kendi varlığı da ona bağlı olarak var olabilen kadının sosyal ve dini yaşamda otorite olmaktan dışlanırken söz sahibi olmaya başlaması ve övgüye değer bulunmasına tek neden Hıristiyanlık inancını içtenlikle benimsemesi ve bu uğurda tüm işkenceler ve ölüm tehditleri karşısında dimdik durabilmesi, hatta ölümü seve seve kabullenmesi olmuştur.

Ortaçağ İngiliz edebiyatında, toplumun kadın karşıtı söylemlerinin ifade bulduğu birçok eser vardır.² Ancak, dini inancını savunmak uğruna kendisine yapılan işkenceleri direnmeden kabullenip çeken kadın figürlerinin sunulduğu azize menkıbelerinde (azizelerin efsaneleşmiş yaşam öykülerinde), dönemin kadın karşıtı söylemlerinin aksine güçlü, korkusuz, hatip, bilgili ve dindar bir

1 Adem ve Havva'nın yaratılış hikayesi için Genesis I: 25-7; kadınların kötülüğün kaynağı olduğuna dair ayetler için Ecclesiasticus 25: 22-31 ve Ecclesiasticus 42: 11-13'e bakınız.

2 Aleksandriyalı Azize Katherine'nin yaşamı, Azize Dorothy'nin yaşamı, Ortaçağ'da yaşamış İngiliz şairlerden Geoffrey Chaucer'in *Canterbury Hikayeleri* adlı eserinde İkinci Rahibe karakterinin anlattığı hikaye, erken Ortaçağ'da Almanya'da bir manastırda rahibe olan Hrotsvitha'nın *Paphnitiu* adlı oyunu, Ortaçağ İngiltere'sinde bilinen azize hikayelerine örnektir.

kadın figürü vardır (de Vegvar, 1996, s. 51-94).³ Bu bağlamda, azize menkıbelerindeki kadın tasvirleri Ortaçağdaki erkek din adamlarının ve kilisenin öğretilerinin aksini yansıtır. Kadın, toplumsal rolünün aksine davranışlar sergiler, erkeklere kafa tutar, eğitilmiş bir erkek gibi güzel konuşur, tehditlere ve işkencelere korkusuzca direnir. Ancak, menkıbelerde en göze çarpan nokta kadına yönelik şiddetin kadını kutsallaştıran bir araç olarak sunulmasıdır. Acının ve çile çekmenin meşrulaştırılması ve kadının ancak bu yolla erkekle eşit bir konuma gelmesi aslında kadına güç kazandırır gibi görünmesine karşın kadını erkek karşısında daha da alçaltır; çünkü erkeğin hazır bulunduğu bir konumu, kadın ancak bedensel ve ruhsal acılar çekerek elde edebilmektedir. Bu durumda, kadın bedeni kadının bireysel varlığından çok kadının erkekle eşit konuma gelebilmesi için bir araç haline gelir.

Azize menkıbelerinde kadın bekâretini kaybetme tehdidiyle karşı karşıyayken, şiddet uygulayan erkek sadistçe kadının çektiklerinden zevk almakta (Ashton, 2000, s. 145), kadın ise ahlaki güce ve ruhsal zafere ulaşmak (Delany, 1992, s. xxxiii) ve erkekle aynı statüye gelmek için kendine yöneltilen şiddeti kabullenmektedir. Kadının kabullendiği şiddet, kadın çıplak bırakılıp dövülürken, sert cisimlerle yaralanırken bile (Ashton, 2000, s. 148-149) kadını çirkinleştirmez, bedeni tahrip etmez, kadına acı vermez. Aksine, korkunç fiziksel işkencelere hedef olsa da kadın, özellikle de bakireyse güzelliğini korur, zarar görmeyen vücudu ise ruhunun kötülöklere karşı kazandığı zaferi yansıtır (Ashton, 2000, s. 145).

Tek Tanrılı dinler toplumsal cinsiyet rollerini belirlerken bu rollerin değişmez ve kutsal olduklarını vurgularlar (Berktaş, 1996, s. 17). Azize menkıbelerinde de kadına verilen rol kutsal amaca acı çekerek ulaşmaktır. Menkıbelerde maruz kaldığı şiddet karşısında sessiz kalmayan kadın konuşma özgürlüğünü kazanır, ancak savunduğu düşünce kilisenin dinsel öğretileriyle örtüşür. Böylelikle, din kişinin kendi dışında algıladığı, onu hem kısıtlayan hem de destekleyen bir güç haline gelir, bu güç aslında toplumun gücüdür (Wogan-Browne, 2001, s. 224). Ataerkil yapı ve tek tanrılı dinin kadın bedeninin denetim altında tutulmaya çalışılmasında etkileri büyüktür (Berktaş, 1996, s. 24). Ashton'ın da vurguladığı gibi, din toplumdaki şiddet olgusunun dışı vurumuna neden olduğu gibi, toplumun bekâret kavramına bakış açısını da şekillendirir (2000, s. 145). Kilise babaları ve yazarlar dini öğretiler aracılığıyla bekâret kavramını ve onun kadın için önemini en uç biçimde yorumlayarak geniş bir kadın düşmanı söylem ve yazın yaratmışlardır (Berktaş, 1996, s. 104-105). Bu kadın karşıtı söylemler, azize menkıbeleriyle her ne kadar kadını dini açıdan söz sahibi gösterse de, kadına karşı şiddeti meşrulaştırarak aslında kadın karşıtı söylemleri eylemle destekler hale gelmiştir. Diğer yandan, İsa'nın annesi Bakire Meryem, bekâreti, Tanrı'nın sözüne itaat etmesi, sadık bir eş olması ve Tanrı'nın oğluna annelik etmesi nedenleriyle hem bekâret hem de annelik konularında kadınlara örnek teşkil ettirilir. Bu özellikleriyle Meryem, Havva'nın aksine, kadına itibarını iade ederek güç kazanmasında önderlik eder (de Nie, 1995, s. 115-116).

Sonuç olarak, Ortaçağ Avrupa'sında sosyal ve dini konularda hiç bir sorumluluk ve üstünlük tanınmayan kadının erkekle eşit statüye ulaşip Havva'dan kalan günahkâr imajını silmesi ancak bekâretini koruması ve inancı uğruna her tür fiziksel ve psikolojik şiddeti kabullenmesiyle mümkün kılınmıştır. Azize menkıbeleri gerçek ve kurgu örnek hayatlar ışığında, fiziksel şiddetin ruhu terbiye ettiği fikrini benimsetmeye çalışarak örnek alınacak kadın figürleri yaratır. Ortaçağ'da toplumda kendi başına varlığı bile kabul edilmeyen kadın kimliksiz bırakılırken, şiddetin kutsallaştırdığı kadının adı ölümsüzleştirilir. Bir bakıma erkek egemen toplum kendi öğretileri ve değer yargıları

---

3 Carol Neuman de Vegvar, makalesinde bahsedilen kadın tasvirlerini birçok örnekle açıklamaktadır.

doğrultusunda kadına karşı şiddeti şiddet olmaktan çıkarıp kutsallaştırır. Hem şiddet hem de şiddet gören kutsallaştırılınca, şiddetin tüm olumsuz yönlerinin üzeri örtülür ve şiddet kadının dinen kutsal bir kimlik kazanması için ön şart olarak sunulur.

Viktorya Dönemi İngiltere’inde Kadın Olmak

Yaklaşık on beşinci yüzyılın ortalarına kadar Ortaçağ zihniyeti kadın bedenini şiddete maruz bırakarak kutsallaştırırken, on dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren Viktorya Dönemi İngiltere’si kadın bedenini eve iyi bir eş ve anne olarak hapsederek ‘evdeki melek’ imgesiyle yüceltir. Ortaçağın Kilise odaklı zihniyeti ve kadın karşıtı tutumu zaman içinde özellikle on beşinci yüzyılda başlayan Rönesans Dönemi’nde yükselen insan odaklı düşünce sistemiyle (hümanizm) yumuşar; ancak, kadının bedensel güçsüzlüğü, ahlakı, bekâreti, annelik ve eşlik yönlerine yapılan vurgu Viktorya Dönemi boyunca devam eder. Bu dönemde, kadın ve erkek birbirini tamamlamak yerine keskin bir işbölümü ile tamamen ayrılır. Bu ayrım sadece kadının faaliyet alanlarını kısıtlamaz, aynı zamanda kadını başta iyi bir anne ve sadık bir eş olma sorumluluğunu koşulsuz kabullenmeye zorlar. Gisela Bock, Viktorya Dönemi’ndeki cinsiyetler ilişkisini şöyle ifade eder:

[E]rkek ile kadının alanları birbirinden kesin olarak ayrılmıştır; kadının özel alanı ile erkeğin kamusal alanı arasında kesin bir sınır vardır; özellikleri hem birbirine zıt olan hem de birbirini tamamlayan cinsiyet özellikleri “ontolojik temelde” kutuplaştırılmıştır. Çalışma hayatı ve “dünya” erkek işi, ev ve evcimenlik kadının işidir; bu anlayış, dönemin bir özdeyişinde de görülür: “Devlet erkeğin, aile kadının.” (2004, s. 99)

Her ne kadar evcimenleştirilseler de zamanla kadının mesleki faaliyetleri de meşrulaşmaya başlar. On sekizinci yüzyılda İngiltere’de sanayi üretim kapasitesi ve hayat standartlarında köklü değişikliklere neden olan Sanayi Devrimi, Ortaçağ’da sosyal ortamlardan ve iş hayatından uzak tutulan kadınların evlerinden çıkarak topluma ve çalışma hayatına karışmalarına fırsat verir ve birçok kadın fabrikalarda çalışmaya başlar. Bu dönemde, erkeklere verilenden daha düşük ücretler karşılığı fabrikalarda çalışan kadınların üçte birinden fazlası evlidir. Bu nedenle özellikle çocuklu kadınlar iki saatlik vardiyalarda çalışır, böylelikle hem ev işlerini hem de çocuklarının bakımını aksatmazlar (Herbert, 2009, s. 101-102). Böylece, sanayi erkek gücüne dayalı üretime daha fazla odaklanırken, kadın ‘üretime’ daha çok bir anne olarak bedeniyle katılır.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Florence Nightingale gibi kadınlar Kraliçe Viktorya’nın şiddetle karşı çıkmasına rağmen özellikle hasta bakıcılık ve hayır işlerinde ön plana çıkmaya başlar (Bock, 2004, s. 106). John Stuart Mill gibi cinsiyetlerin eşit haklara sahip olmasını savunan yazarların öncülük etmesiyle birlikte Viktorya Dönemi’nin ikinci yarısında kadın algısı yavaş da olsa olumlu anlamda değişmeye başlar.⁴ Oysaki dokuz kez doğum yapmış olan ve dönemin simgesi haline gelen Kraliçe Viktorya kadın haklarının var olabileceğine pek inanmaz. Prusya veliahdıyla evlenen kızı Viktorya doğum yaptığında gönderdiği mektupta şu ifadeleri kullanır:

4 Özellikle John Stuart Mills’in *On Liberty (Özgürlükler Üzerine)* adlı eseri bu konuda öncü olmuş eserler arasındadır. J. S. Mills. (1869). *On liberty*. London: Longman, Roberts & Green.

Ben doğum anında, zavallı doğamız bu kadar hayvanileşip estetik olmaktan çıktığında, daha ziyade inekler ve köpeklerle benzediğimizi düşünüyorum. (...) Bence biz hiç kıskanılacak bir cins değiliz. (Bock, 2004, s. 111)

Bu ifadeden de anlaşıldığı gibi, kendisi dokuz çocuk doğurmuş olmasına rağmen, kraliçe kadın bedenini hayvan bedeniyle bir tutar ve anneliği hor görür. Bu bağlamda, kadın bedeninin sadece doğum yapmak amacıyla ön plana çıkarılması ve bu sürecin kadın bedenini estetik olmaktan çıkarttığı vurgusu doğum ve cinsellik konularının da sorgulanmasını beraberinde getirir. Ortaçağ İngiltere'sinde olduğu gibi, Viktorya Dönemi İngiltere'sinin ahlak anlayışı da genel olarak cinsel ilişkiye onay vermez. Kadın için bedeni korunması gereken bir kale gibidir, çünkü kadından dönemin cinsel ahlak kurallarının vurguladığı şekilde bekâretini koruyarak erdemini de koruması beklenmektedir. Bekâretini kocasına saklayan kadının, evlendikten sonra kocasına cinsel yönden hizmet etmesi beklenmekte ve öncelikle kendisinden çok kocasını hoşnut etmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Yalom, 2002, s. 182). John Ruskin'in ifadesiyle, gerçek bir eş, kocasının evinde hizmetkâr, kalbinde kraliçe olmalıdır (Basch, 1974, s. 5-6).

Kraliçe Viktorya'nın egemenliğine gönderme yapan bu benzetme, özellikle orta sınıfa mensup kadınların kendilerine uygun bir eş bulma ve bir yuva kurma hayalini de özetler. On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısının önde gelen kadın yazarlarından Charlotte Brontë ve Jane Austen'in romanlarında sıklıkla görülen, tek amacı münasip bir eş bulmak olan kadın başkarakter aslında Viktorya Dönemi kadınlarının temsilcisidir.⁵ Hem sadık bir eş hem de iyi bir anne olmak için şartlandırılmış ve bu toplumsal rollerle 'evcilleştirilmiş' kadın, ancak evinde erkeğine çekici görünmeye çalışarak kendi bedeni üzerinde söz sahibi olabilir. Kadın bedeninin erkek bedene kıyasla sahip olduğu estetik güzellik onu erkek gözünde çekici hale getirmekle kalmaz, kadın bedeninin fiziksel olarak kontrolünü de beraberinde getirir. Bir kadın erkeksi görünmemek için korse giyerek daha ince görünmek, popo ve göğsünü ön plana çıkarmak, parmak uçlarıyla dans etmek, böylelikle kadın şekli ve duruşunu sağlamaktır. Ayrıca, dekolte gece giysileriyle göğüs kafesini öne çıkarmak ve omurgasını dik bir durumda tutarak sağlıklı bir kadın görüntüsü vermelidir. Evden pek çıkmamasının ispatı olan beyaz bir ten, güre ve bukleli parlak saçlar, sıkı saç bağları ve ağır topuzlar modadır. Kıyafetlerde bol kumaş kullanılır ve bir eteğin çapı üç buçuk metre kadar ulaşabilir. Bu da kadının zor hareket etmesine ve giyinirken yardıma ihtiyacı olmasına neden olmaktadır (Knibiehler, 2005, s. 308-309). Dönemin kıyafet modası yanında kadının hareketini zorlaştıran bir diğer durum da hamileliktir. Annelik kutsal sayılmasına rağmen hamile kadın bedeni "ilginç" görüldüğünden, gebelik süresince kadının ortalarda görünmesi doğru karşılanmaz ve kadın genellikle evden dışarı çıkarılmaz (Knibiehler, 2005, s. 313-314).

Güçlü aile bağlarına büyük önem verilmesine rağmen, fahişe kadınların bedenleri evli erkeklerin de hizmetine sunulmaktadır. Viktorya Dönemi'nin son yarısında Londra'daki fahişelerin neredeyse yüzde ellisi evlerde çalışan hizmetçilerden oluşur. Kalan diğer yarısı çamaşırcılık, gündelikçilik ve sokak satıcılığı gibi genellikle kariyer yapılmayacak işlerde çalışanlardır. Kendi çabalarıyla hayatta kalmak amacıyla baba evlerindeki fakir hayattan kaçan bu kadınlar maalesef bedenlerinin sömürülmesinden kaçamazlar (Walkowitz, 2001, s. 15-16).

Annelik, eş olma, iffetini koruma, estetik duruş sergileme gibi beklentilerle sınırlandırılan ve erkek kontrolünde tutulan kadın imgesi, 1880'lerde etkili olmaya başlayan ve 1894'te "Yeni

---

5 *Gurur ve Önyargı, Emma, Kül ve Ateş, Northanger Manastırı, İkna, Jane Eyre* gibi romanlar örnek verilebilir.

Kadın” adını alan akımla birlikte kadını erkeğe ve ailesine hizmet için yaratılmış bir varlık olarak sınırlandıran yargılardan farklılaşmaya başlar. “Yeni kadın” eğitimi, bağımsızlığı, geleneksel ailevi değerlere bakış açısı ve kadın ile erkek arasındaki keskin farkların ortadan kalkmasını savunmasıyla ön plana çıkmaya başlayarak, dönemin süregelen kadın imgesini değiştirir (Yalom, 2002, s. 268).

Viktorya döneminin hareketlenen kadınları

Kadınların toplumsal alanda ön plana çıkmaya başladığı alanlardan biri de spordur. Hatta Viktorya dönemi kadınların spor tarihinde yer almaya başladığı, kadın sporunun gelişme yılları olarak kabul edilir (Hargreaves, 2002, s. 53). Kadınların özel alandan kamusal alana çıkarak çalışma yaşamında yer almasının paralelinde kadınların spora katılımlarına da yavaş yavaş izin verilir. Fakat yukarıda sunulan kadın bedeniyile ilişkili Viktoryen inanış, ilk zamanlar kadınları spordan uzak tutmuş daha sonra ise hangi kadınların hangi spor dallarına ne düzeyde katılacaklarının sınırlarını çizmiştir. Kadınları spor alanında belirli sınırlara hapseden, Viktoryen inanışın yüreğinde duran erkeğin gücü ve kadının zayıflığına yönelik biyolojik farklılığa dayanan söylemlerdir. Bu söylemlerin beslediği kutsal ailenin ve toplumun devamının ve ahlakının sorumlusu olan kadın sadece rahimden ibaret bir fizyolojiye sahiptir. Rahimleri tarafından idare edilen kadınlar narin ve yaralanabilir bir beden yapısına sahiptirler. Herhangi bir sportif aktivitesi, özellikle fiziksel güç ve dayanıklılık gerektirenler, kadınları kadınsılıktan uzaklaştıracak, kaslı yapacak ve üremeye zarar verecek bir tehlike olarak görülüyordu. Kadınların patolojik bir fizyolojinin kurbanı olarak ağır sportif aktivitelerine dayanamayacak kadar zayıf varlıklar olduğu görüşünün kabul görmesinde tıbbın etkisinin altını çizmek gerekir: Fiziksel egzersizlerin kadınlar için sakıncasına yönelik tıbbi söylemler kadın bedeninin fiziksel kapasitesizliğine yönelik ideolojiyi yükseltmiştir. (Parker, 2010, s.678).

Fakat tüm bu inanışlara rağmen, özellikle kolejlerde okuyan orta sınıf kadınlar spora aktif olarak katılmaya başladılar ama kadınlığa yönelik egemen beklentilerin sınırları içerisinde kalarak. Bu sınırları çizmenin en kolay yolu bazı sporların bazı kadınlara daha uygun olduğunu ileri sürerek onları belirli alanlara hapsedmektir. McCrone (1991, s.159), 19. Yüzyılın ikinci yarısı boyunca etkili olan endüstrileşme ve kentleşmenin karmaşık sürecinin serbest zaman ve rekreasyon alanında bir devrim yarattığını ve bu devrime içkin olan güç ilişkilerinin en önemli değişkenlerinin toplumsal sınıf ve toplumsal cinsiyet olduğunu ileri sürmüştür. McCrone (1991, s.159)’a göre sportif devrim orta sınıfın devrimiydi. Özellikle kadınların kamusal alandaki spor aktivitelerine katılabilmeleri belirli düzeyde sosyal (kulüplere üyelik), ekonomik ve kültürel (eğitim) sermayeyi gerekli kılıyordu.

Bu sermayelere sahip orta ve üst sınıf kadının katılabildiği sporların başında tenis, golf ve okçuluk gelmektedir. Örneğin, bu dönemin en popüler sporu olan tenis, kadınların erkeklerle birlikte oynayabilmeleri ve spor dalının o dönemki gerektirdikleri bakımından kadınların erkeksi olarak algılanmayacakları bir spor dalıdır. O dönem oynanan tenis modern tenis sporundan daha farklı özelliklere sahip, günümüz badmintonuna benzeyen, çim tenisi (lawn tennis) olarak adlandırılan, yavaş temposu nedeniyle kadınlar için uygun olduğu düşünülen ilk spordur. Tenis gibi sadece zenginler tarafından sosyal gezintilerin bir parçası olarak zenginler kulübünün üyesi erkeklerin eşlerinin ve kızlarının oynamasına izin verilen bir diğer spor dalı ise golfür (Powell, 1981, s. 62). Kadın ve erkeğin birlikte oynamalarının ortak olduğu bu spor dallarının içersinde okçuluğun kadın ve spor tarihinde ayrı bir önemi vardır çünkü okçuluk kadınlar için ilk örgütlü yarışma sporlarından biridir.

Diğer spor dallarından farklı olarak bu dönemde kadınlar birçok okçuluk kulübünün üyesidirler ve düzenli olarak turnuvalara katılmalarına izin verilir.

Love (2007, s.586) Viktorya döneminde yüzme dünyasında kadının yerinin İngiliz toplumundaki kadının konumunu yansıttığını belirterek sportif bir etkinlikten ziyade kültürel ve toplumsal bir pratik olarak yüzmenin önemini vurgular. O dönemde, yüzme alanında, yüzülen mekânların cinsiyete göre ayrıştırılması, yüzme mesafelerinin ve kıyafetlerinin cinsiyete göre farklılaştırılması gibi cinsiyete göre düzenlemeler yapılmıştır. Başlangıçta, yüzme erkekler için özel bir alandı ve yüzme dernekleri/kulüpleri üyelerini ve katılımcılarını sadece erkeklerden seçiyordu. Kadınlar nadiren yarışlarda seyirci olabiliyordu. Örneğin, Ulusal Yüzme Topluluğu yarışlarını genellikle sabah erken saatlerde (6.00/6.30) düzenlerdi ve bu saatlerde yarışları izlemeye gelen kadınların şaibeli kişiler oldukları düşünülüyordu. Orta sınıf kadınlar (genellikle erkek profesyonel sporcuların kızları, evlenmemiş kadınlar) ise 1870 yılı itibariyle profesyonel yüzmede yer almaya başlarlar (Love, 2007, s.587). Erkekler için resmi yüzme şampiyonaları 1869 yılında başlamışken, kadınlarınki ancak 1901 yılında başlar.

Yarışma sporu olarak yüzmenin dışında rekreatif bir etkinlik olarak da yüzme o dönem halkının önemli bir etkinliği idi. 1830lar ve öncelerinde erkekler ve bazen de kadınlar çıplak olarak denize giriyor ve güneşleniyor iken, sonraları yerel otoriteler tarafından denizde ve havuzda çıplak yüzme yasaklanmış ve kadınlar ve erkekler ayrı zamanlarda ve ayrı mekânlarda yüzmeye başlamıştır. Deniz kenarlarında kadınlar ve erkeklerin birlikte yüzmeleri ve güneşlenmelerinin toplum tarafından onaylanmamasının önemli bir nedeni yükselen kent toplumunun önemli bileşenleri olan deniz kenarı evler ve pansiyonlardır (Love, 2007, s.588).

1899 yılında Amatör Yüzme Birliği (Amateur Swimming Association, ASA) kadınların yüzme kıyafetlerinde kadınlar için uygun olabilecek düzenlemeler yapmıştır. Kadınların giysilerinin kol uzunluğunun en az üç inç olması ve yakasının göğsü bağı açıkta bırakmayacak şekilde düz kesimli olması beklenmekteydi (ASA, 1901, s. 65). Kıyafet düzenlemeleri yüzmede çok önemli bir etkendi zira Parker (2010, s.679)'a göre kadınlar için uygun görülen uzun kollu tam boy bir elbiseden ve şapkadan oluşan ilk yüzme kıyafetleri hareketi yavaşlatırken suda birkaç kulaç atmak dışında hiçbir şeye imkân vermeyerek çok ağırlık yapmakta ve hantal durmaktaydı. Kıyafetlerle birlikte havuzların ölçüleri de cinsiyete göre farklılaştırılmıştı. Kadınların yüzme havuzları erkeklerle ayrılan havuzdan çok daha küçük olmakla birlikte örneğin, 1897'de açılan Lambeth Hamamı'nda yer alan üç yüzme havuzunun ikisi erkekler için biri kadınlar için ayrılmıştı.

Bu dönemde kadınların katıldıkları spor dallarından biri olan bisikletin önemi ise kadınların özgürleşmesindeki rolünde yatar. Kadınlar için "bisiklet fiziksel hareket olanağı, sağlıklı ve aktif rekreasyonun yararları anlamına gelirken aynı zamanda kısıtlayıcı kıyafetlerden ve şaperondan (genç kadına eşlik eden yaşlı kadın) özgürlük düşüncesi anlamına geliyordu" (Vertinsky, 1994, s. 70). Özellikle bisiklete binen kadınların talep ettikleri, kadın hakları savunucusu modacı Amelia Bloomer'ın adıyla anılan *Bloomer* (şalvara benzeyen etek altı pantolon) kadınların hareket etme özgürlüğünün önemli simgelerinden biri olmuştur. Bu dönem İngiliz kadınları tarafından giyilen vücudu sınıksız sararak bedenini dik durmasını sağlayan korse kadınların spora katılımını ciddi anlamda kısıtlıyordu. Bisiklet, kadınların korseye hapsedilmiş bedenlerinin kurtuluşunun bir anahtarı olmuştur. Bu noktada, spora katılımın kadın hakları hareketindeki öneminin altını çizmek gerekir. McCrone (1990; akt. Love, 2007, s.586) kadınların modern spora girişinin bu dönemde kadınların kamusal alanlarda yer almalarını savunan kadın hakları hareketi ile doğrudan ilişkili olduğunu vurgular. Vertinsky (1994, s. 69)'nin dediği gibi; "Çok sayıda kararlı

kadın kamusal alandaki olanaklardan yararlanmak için çabaladılar; evlenip evlenmemeyi seçerek, mesleki kariyer yaparak, tenis ya da golf oynayarak ya da bisiklete binerek kendi bedenlerini kendi istedikleri gibi kullanabilme hakkına sahip olabilmek için mücadele ettiler.”

Özetle; kadın sporunun ilk yılları olarak kabul edilen Viktorya döneminde kadınların spor tarihinde yer almaya başlamaları, kadınların kendi bedenleri üzerinde söz sahibi olarak kamusal alanda var olma çabaları şeklinde yorumlanabilir. Fakat bu süreçte spora katılım (çizilen sınırlar içerisinde) kadının ev içi özel alana ve evdeki biyolojik ve toplumsal yeniden üretim söylemine hapsedilmesinin de ideolojik bir aracı olmuştur (Hargreaves, 2002, s. 54). Bir hanım gibi davranmak, kadın olmak ile ilgili burjuva değerlere uyum ile ilişkilidir ve bu 19.yüzyılda sporcu kadınlar için bir önkoşul olmuştur: Bir hanım gibi tenis oynamak, bir hanım gibi ok atmak gibi. Hargreaves (2002, s.54)’e göre, 19.yüzyılda kadınların spora katılımı aktif olmaktan daha çok pasifliği, üstünlükten daha çok boyun eğmeyi temsil ediyordu.

Sonuç olarak;

Ortaçağ İngiltere’sinde günahkâr bir bedende, bir birey olarak kabul görülmeden, kendini ev işlerine ve ibadete adanması gerektiği düşünülen kadın, yüzyıllar sonra Viktorya Dönemi’nde bir birey olarak sosyal alanda kabul görmeye başlamasına rağmen, eski çağlardan beri süregelen kadın bedeni ile ilgili inanışların ve değerlendirmelerin belirlediği beden politikaları nedeniyle erkeklere kıyasla yine arka planda kalmıştır. Ne Sanayi Devrimi ne de yapması uygun bulunan spor aktiviteleri kadını bedeninin fiziksel özelliklerinin kısıtlamalarına dair Viktoryen söylemlerden öteye taşıyamamıştır. Diğer taraftan kadın hakları hareketinde yer alan kadınların da katıldığı spor alanından yükselen kadının özgürleşmesi talepleri de dönemin beden politikalarına ciddi eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Fakat yine de spora katılım her ne kadar yenilikçi görünse de kadını sanıldığı kadar özgürleştirememiş, aksine eş olma ve annelik rollerinin önüne geçememiştir. Kısacası, bu dönemde kadınların hareket alanlarının sınırları evin dışına çıkmış fakat sporla gelen hareket kadın için beklendiği kadar bereket getirememiştir.

Kaynaklar

- (ASA) *Amateur Swimming Association Handbook* (1901). London: Amateur Swimming Association.
- Ashton, G. (2000). *The generation of identity in late medieval hagiography*. London: Routledge.
- Basch, F. (1974). A. Rudolf (Çev.), *Relative creatures: victorian women in society and the novel, 1837-67*. London: Allen Lane.
- Berktaş, F. (1996). *Tek tanrılı dinler karşısında kadın: hristiyanlıkta ve islamiyette kadının statüsüne karşılaştırmalı bir yaklaşım*. İstanbul: Metis Yayınları.
- de Nie, G. (1995) Consciousness fecund through god: from male fighter to spiritual bride-mother in late antique female sanctity. A. B. Mulder-Bakker (Ed.), *Sanctity and motherhood: essays on holy mothers in the middle ages* içinde (ss. 101-164). New York: Garland.
- de Vegvar, C. N. (1996). Saints and companions to saints: anglo-saxon royal women monastics in context. P. E. Szarmach (Ed.), *Holy men and holy women: old English prose saints' lives and their contexts* içinde (ss. 51-94). Albany: State University of New York Press.
- Delany, S. (1992). *A legend of holy women: a translation of Osbern Bokenham's legends of holy women*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- Duby, G. (1991). M. A. Kılıçbay (Çev.), *Erkek ortaçağ aşka dair ve diğer denemeler*. İstanbul: Ayrıntı.

- Gautier, L. (1965). *Chivalry*. D. C. Dunning (Çev.), London: Phoenix House.
- Gies, F., ve Gies J. (1980). *Women in the middle ages*. New York: Harper Perennial.
- Gisela, B. (2004). Z. A. Yılmaz (Çev.), *Avrupa tarihinde kadınlar*. İstanbul: Literatür.
- Hargreaves, J. (1994). *Sporting females: critical issues in the history of sociology of women's sport*. New York: Routledge.
- Hargreaves, J. (2002). The Victorian cult of the family and the early years of female sport. S. Scraton & A. Flintoff (Ed.), *Gender and sport: a reader* içinde (ss.53-59). NY: Routledge.
- Knibiehler, Y. (2005). Vücutlar ve yürekler. G. Duby ve M. Port (Ed.s), A. Fethi (Çev.), *Kadınların tarihi IV: devrimden dünya savaşına feminizmin orta çıkışı* içinde (ss. 307-346). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Love, C. (2007). Swimming and gender in the Victorian world. *The International Journal of the History of Sport*, 24, 5: 586-602.
- Mason, M. (2003). *The making of Victorian sexuality*. Oxford: Oxford University Press.
- McCrone, K. E. (1991). Class, gender and English women's sport, c. 1890-1914. *Journal of Sport History*, 18, 1:159-182.
- McCrone, K. E. (1990). Emancipation or recreation? The development of women's sport at the University of London. *The International Journal of the History of Sport*, 7, 2: 204-229.
- Özkaya, G. (1970). *Tutsaklıktan özgürlüğe kadınların savaşı*. İstanbul: Garanti.
- Parker, C. (2010) Swimming: the 'ideal' sport for nineteenth century British women. *The International Journal of the History of Sport*, 27, 4: 675-689.
- Powell, B. R. (1981). *Women and sport in Victorian America*. U.S.A. Dissertation in University of Utah.
- Susman, H. (2009). *Invention, innovation, and the rise of the machine*. California: Greenwood.
- Tranter, N. (1998). *Sport, economy and society in Britain 1750-1914*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vertinsky, P. (1994a). The social construction of the gendered body: exercise and the exercise power. *The International Journal of the History of Sport*, 11, 2: 147-171.
- Vertinsky, P. (1994). Women and sport in the nineteenth century. D.M. Costa & B.R. Guthrie (Ed.), *Women and Sport: Interdisciplinary Perspectives* içinde (ss. 63-82). Illinois: Human Kinetics Press.
- Walkowitz, J. R. (2001). *Prostitution and Victorian society: women, class, and the state*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wogan-Browne, J. (2001). *Saints' lives and women's literary culture c.1150-1300: virginity and its authorizations*. Oxford: Oxford University Press.
- Yalom, M. (2002). *A history of the wife*. New York: Perennial.